

Finanse samorządowe po reformie: Pierwszy rok nowego systemu w liczbach

Streszczenie

Analiza wykonania budżetów jednostek samorządu terytorialnego w 2025 roku po pierwszym roku obowiązywania nowej ustawy o finansowaniu samorządów wskazuje na ogólną poprawę sytuacji finansowej w porównaniu do roku 2024.

Łączne dochody samorządów w Polsce wzrosły nominalnie z 436 do 472 mld złotych, co po uwzględnieniu 3,6-procentowej inflacji oznacza realny wzrost o nieco ponad 4%. Przy wyłączeniu dotacji celowych wzrost ten był jeszcze wyraźniejszy i wyniósł ponad 5% w cenach stałych. Zaledwie 2,5% wszystkich samorządów, czyli około 70 jednostek z ponad 2800, odnotowało realny spadek dochodów, przy czym w grupie tej znalazła się połowa samorządów wojewódzkich oraz osiem powiatów.

Największymi beneficjentami zmian okazały się gminy wiejskie, których realne dochody wzrosły przeciętnie o ponad 12%, podczas gdy w stolicach województw wzrost wyniósł trochę ponad 4%, a w samorządach wojewódzkich przeciętnie odnotowano brak zmiany realnego poziomu dochodów (w cenach stałych). Dane te przeczą tezie o faworyzowaniu najzamożniejszych jednostek, gdyż aż w jednej piątej najuboższych gmin realny wzrost dochodów przekroczył 14%, podczas gdy tylko w jednej dziesiątej najzamożniejszych wyniósł 8%. Podobną prawidłowość zaobserwowano w odniesieniu do wielkości jednostek – najmniejsze gminy poniżej 3 tys. mieszkańców zyskały blisko 16%, a duże miasta powyżej 50 tys. mieszkańców niespełna 10%.

Wśród miast na prawach powiatu najbardziej zyskały ośrodki subregionalne o populacji od 50 do 100 tys. mieszkańców, notując wzrost o ponad 9%, podczas gdy w największych metropoliach wyniósł on około 5%.

W ujęciu regionalnym nie odnotowano drastycznych różnic, choć nieco korzystniejsza sytuacja wystąpiła w Polsce wschodniej. Mimo ogólnie optymistycznego obrazu i zjawiska spłaszczania różnic między samorządami, autorzy raportu zaznaczają, że efekty te mogą być częściowo wynikiem ustawowych mechanizmów przejściowych i wymagają weryfikacji w kolejnych latach. Ponadto wskazano, że ten ogólnie pozytywny obraz nie unieważnia wskazanych w raporcie NIST z grudnia 2025 roku problemów systemowych, takich jak ograniczona autonomia dochodowa, błędy w konstrukcji determinant potrzeb wydatkowych w systemie wyrównawczym, a także słabości algorytmów potrzeb rozwojowych i oświatowych oraz stałe niedofinansowanie edukacji.